

อนุสรณ์
ในงานฌาปนกิจ
นางอนุสารประสิทธิ์
(เรวดี ไชยาคำ)

อนุสรณ์
ในงานฌาปนกิจ
นางอนุสารประสิทธิ์
(เรวดี ไชยาคำ)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๒๒

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible]

[illegible]

นางอนุสารประสิทธิ์

(เรวดี ไชยาคำ)

พ.ศ. ๒๔๔๕ - พ.ศ. ๒๕๒๑

ลูก และ หลาน

ในการศพ นางอนุสารประสิทธิ์ (เรวดี ไชยาคำ) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กำหนดในวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๒๒ คุณอินทิรา โชติปรายน ได้ขออนุญาตพิมพ์เรื่อง กรรม สันโดษ อักโกสกสูตร สำหรับแจกเป็นธรรมทานแก่ญาติมิตรและผู้มาในงาน ได้อนุญาตให้พิมพ์ได้ตามประสงค์

เรื่องกรรม สันโดษ อักโกสกสูตรนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทรา บรมราชชนนี โดยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีหนังสือแนะนำในทางธรรมสำหรับคนทั่วไปได้อาศัยศึกษา หรือแนะแนวทางปฏิบัติ อันเป็นการส่งเสริมศีลธรรมและประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตประจำวัน เมื่อได้เรียบเรียงขึ้นถวายแล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดพิมพ์สำหรับพระราชทานแจกในโอกาสต่าง ๆ

หนังสือทั้ง ๓ เรื่องดังกล่าวนี้ ได้แสดงหลักธรรมอันเป็นคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาโดยอธิบายอย่างง่าย ๆ เพื่อให้เหมาะแก่ผู้สนใจศึกษาทุกระดับ ฉะนั้น การที่เจ้าภาพได้จัดพิมพ์หนังสือ ๓ เรื่องนี้แจกในงานนี้ คงจักอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจอ่านศึกษาและนำไปปฏิบัติบ้างตามสมควร สมตามกุศลเจตนาของผู้จัดพิมพ์

ขออำนวยบุญกุศลที่เจ้าภาพตั้งใจบำเพ็ญอุทิศมาแต่ต้น ตลอดถึงได้พิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นธรรมทาน จงสัมฤทธิ์สุขประโยชน์อิฐวิบุลมนุญผล แก่นางอนุสารประสิทธิ์ (เรวดี ไชยาคำ) ตามควรแก่คติวิสัย เทอญ.

สดฺ. พระญาณสังวร

วัดบวรนิเวศวิหาร
มกราคม 2522

มรณานุสรณ์

โดย พระธรรมปัญญาจารย์
วัดราชประดิษฐ์ ฯ

คุณอินทิรา โชติปรายน ได้แจ้งความประสงค์ให้เขียนคำปรารภถึง คุณแม่ที่จะได้ทำการประชุมเพลิง ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส คุณอินทิราเป็นผู้มีความสัมพันธ์มาเป็นเวลานานมิใช่แต่เป็นการส่วนตัว เกี่ยวถึงวงศาคณาญาติก็ยังมีความสัมพันธ์โดยทั่วกันโดยถือตามหลักพุทธภาษิตที่ว่า ความคุ้นเคยเป็นญาติสนิท จึงถือเสมือนว่าในครอบครัวของคุณอินทิราก็เหมือนญาติ เพราะมีสุขทุกข์อันใดเกิดขึ้นเราก็พลอยมีความกระเทือนใจไปด้วย แต่หลักของสังคมแห่งมนุษยชนยอมรับว่าเป็นความสัมพันธ์โดยธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ อันที่จริงคนที่เกิดมาในโลกนั้นย่อมมีความสัมพันธ์โดยทางสายโลหิตบ้าง โดยทางสืบพันธ์ของธรรมชาติบ้าง โดยหลักทั่วไปความสัมพันธ์โดยทางสายโลหิตถือกันว่าเป็นส่วนเกี่ยวพันจากเลือดเนื้อเชื้อไข ผู้ใดมีสุข มีทุกข์ เกิดขึ้นโดยสายสัมพันธ์แล้วเราก็ถือกันว่าเป็นสุขทุกข์อันนั้นก็เป็นเสมือนเป็นตัวของเราจึงรับเอาเป็นความทุกข์ความสุขในตัวเราด้วย ถ้าเป็นความสัมพันธ์โดยมนุษย์สัมพันธ์เราก็ไม่รับเอามาเป็นตัวเราอย่างจริงจัง เช่นเดียวกับผู้มีสายเลือดแห่งความเป็นญาติ แต่อย่างไรก็ตามความเป็นมนุษย์นั้นย่อมมีความสัมพันธ์กันมาตามลำดับเพียงแต่ว่าใกล้ชิดสนิทสนม หรือห่างไกลกันในความสัม-

พันธ์ดังกล่าวนั้น เราก็ยึดถือเอามาตรฐานในระหว่างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นหลัก ผู้อยู่ใกล้ชิดโดยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติมีอะไรเกิดขึ้นเราก็รับเป็นภาระธุระกันได้โดยฉับพลัน แม้แต่จะไม่ใช่สายเลือดแห่งเครือญาติแต่ก็มีข้อที่ยกเว้นเกิดจากความพอใจและไม่พอใจซึ่งกันและกันเป็นเหตุเมื่อผู้ที่อยู่ไกลกันเราก็ไม่ใส่ใจและทำความสงเคราะห์ให้กันและกันได้เพราะมีส่วนในความไม่ชอบเข้ามาเกี่ยวพัน ตามหลักทั่วไปแล้วเหมือนการผสมสีซึ่งไม่กลืนกันตามธรรมชาติ ส่วนในหลักของพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีความรักใคร่เอ็นดู กรุณาปราณีซึ่งกันและกันจะเป็นไปด้วยความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็มิได้เอามาเป็นข้อขัดข้องให้ความช่วยเหลือเจือจานให้มนุษย์ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ของโลกที่เป็นไปทุกวันนี้ก็พยายามที่จะให้มนุษย์ในโลกนี้เป็นอยู่โดยสันติสุข โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันโดยฐานเป็นมนุษย์ชาติตัวอย่างเช่น ศูนย์องค์การของโลกที่กำลังกระทำอยู่ตรงตามแนวทางของพระพุทธศาสนา หากชาวโลกจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวมานั้นโลกมนุษย์เราก็ประสบแต่ความสันติสุข

คุณอินทิรา เป็นธิดาของคุณเรวดี ไชยาคำ ได้ประกอบหน้าที่ในฐานะลูกได้ประกอบภาระกิจอันเป็นไปตามหลักของชาวพุทธมามะกะชน ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของลูกที่ดีตั้งแต่ต้นจนอวสานถือเป็นคติ เป็นสมุห์ฐานแก่กุลบุตรกุลธิดาโดยทั่วไป พระพุทธเจ้าทรงยกระดับฐานะของบุตรที่ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นบุตร ได้กระทำการตอบแทนบิดามารดาของตนในหลักคิหิปฏิบัติ กล่าวว่าบิดามารดาเป็น ปุรัตถิมทิส คือทิศเบื้องหน้า บุตรธิดาควรบำรุงด้วยฐานะ ๕ อย่าง

๑. ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

๒. ทำกิจการของท่าน

๓. ดำรงวงศ์สกุล

๔. ประพฤติตนเป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศไปให้ท่าน

คุณอินทิราได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักที่ได้กล่าวมานี้โดยสมบูรณ์ บริบูรณ์ ถือคติว่าเป็นกัลยาณชน คือ คนดีตามหลักที่เราเข้าใจตามกันแนวทางของพระพุทธศาสนาจัดประเภทบุคคลไว้เป็นหมวดหมู่ เริ่มต้นจัดประเภทไว้ดังนี้

๑. ภาระชน คนที่เกิดมาเริ่มต้นตั้งแต่รู้จักเดียงสา ไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ตนและผู้อื่น

๒. ปุถุชน ผู้หนาแน่นไปด้วยความหวังอันเป็นส่วนอยากได้โดยไม่มีขอบเขตอารมณ์หนักไปด้วย ความเป็นพิษเป็นภัยแก่สังคมของมนุษย์ ไม่รู้จักผิดจักชอบในฐานะควรไม่ควรอยู่ในฐานะเช่นไร มีความเห็นไม่ถูกต้องตามหลักสังคมนิยม มัวเมาไปด้วยสิ่งที่ยั่วยวนให้เกิดความเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณชน คือ คนดี ประพฤติตนในขอบเขตกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี เคารพในสิทธิความเป็นมนุษย์ชน และประพฤติตนเสมอเสมือนคนอื่นที่อยู่ในขอบเขตกฎหมาย ศีลธรรมประเพณี

๔. อริยชน คือ คนผู้ที่ไม่ละเมิดกฎหมาย ศีลธรรม ประเพณี เช่น ผู้ที่มีศีล ๕ ศีล ศีล ๖ เป็นปกติ ตลอดจนศีล ๘ ศีล ๒๒๗ และเป็น

โสดาบันบุคคลจัดเป็นอริยบุคคลอันสูงสุด ตามหลักบัญญัติของพระ-พุทธเจ้า

นางอนุสารประสิทธิ์ (เรวดี ไชยาคำ) อันเป็นมารดาที่รักของของคุณอินทิรา โชติปรายน ได้ทำกาลกิริยาล่วงลับไปแล้วถือว่าเป็นผู้มีบุญกุศลตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่กล่าวว่าผู้มีบุญอันกระทำไว้แล้วจะยังมีชีวิตอยู่ก็ตามจะตายไปแล้วก็ตามย่อมรื่นเริงบันเทิงในมนุษย์โลกนี้และปรโลกหน้า เพราะเหตุแห่งการกระทำของนางอนุสารประสิทธิ์ ขณะยังมีชีวิตอยู่ได้ประกอบภาระธุระอันเป็นหน้าที่ของตนให้เป็นไปตามหลักสังคมนิยมที่ดีดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้นเป็นคตินิมิตปรากฏแก่ชุมนุมชน ตามหลักสากลนิยมของมนุษยชาติ ขอดวงวิญญาณของนางอนุสาร-ประสิทธิ์ จงไปสู่คติตามฐานะนิยมในสัมปรายภพ และขอดวงวิญญาณของนางอนุสารประสิทธิ์ จงมาช่วยคุ้มครองป้องกันบุตรญาติและมิตรสหายให้ประสบแต่ความสุข สบาย ทุกประการ

ประวัติของแม่

แม่เกิดวันพุธที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๔๕ เป็นบุตรีคนที่ ๒ ของคุณยายชุ่ม สุวรรณสุภา กับคุณตา ร.อ. ย้วน สุวรรณสุภา แม่มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 6 คน คือ

๑. คุณหญิงศุภสารสมบัติ (องุ่น อิศรางกูร) ถึงแก่กรรม
๒. แม่ (เรวดี ไชยาคำ) ,,
๓. นางสลวย วิเศษกุล ,,
๔. นางฉัตรพลรักษ์ (ประพิศ ฉัตรพลรักษ์)
๕. นายดิเรก สุวรรณสุภา
๖. นางพวงแข วิณะคุปต์

แม่ได้สมรสกับพ่อ (หลวงอนุสารประสิทธิ์) แม่มีลูกคนเดียว แม่เริ่มทำงานครั้งแรกที่กองสลากกินแบ่ง และทำงานจนครบเกษียณอายุ แม่ทำงานนอกบ้านและต้องดูแลบ้านตลอดทั้งผู้อยู่อาศัย โดยมิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทั้งได้บำเพ็ญตนเป็นตัวอย่างที่ดีของลูกและหลานทั้งทางโลกและทางธรรม มีแต่ความสงบ เป็นผู้นอบน้อมและเคร่งในพระพุทธศาสนาทำบุญแด่พระภิกษุสงฆ์สม่ำเสมอมิได้ขาด บูชากราบไหว้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ก่อนนอนเป็นประจำ บำเพ็ญแต่การกุศล จึงทำให้แม่มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ตลอดอายุไม่เคยเจ็บป่วยถึงล้มหมอนนอนเสื่อ มีความจำอย่างดีเลิศ แม่มีโรคประจำตัวอย่างเดียวคือโรคเบาหวาน แต่แม่ก็ได้ปฏิบัติตนและควบคุมได้เป็นอย่างดี ไม่มีอาการใด ๆ ที่จะแสดงให้รู้ว่าแม่จะต้องจากลูกไปด้วยสาเหตุหนึ่งของโรคนี้

แล้ววันจากของแม่ก็มาถึง เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๒๑ เวลา ๑๘.๓๐ น. แม่นอนพักผ่อนและหมดสติไปเฉย ๆ ได้นำแม่ส่งโรงพยาบาลเป็นกรณีฉุกเฉินตามคำแนะนำของนายแพทย์ประเสริฐ ทองเจริญ แพทย์ประจำครอบครัวที่เรารักและนับถือ แม่หลับไม่ได้สติตลอดเวลาที่อยู่ในห้องไอซียู โรงพยาบาลสยาม แม่ได้จากลูกหลานไปอย่างสงบเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๒๑ เวลา ๑๖.๔๕ น. แม่ได้จากลูกหลานไปอย่างไม่มีวันกลับ ทิ้งแต่คุณงามความดีไว้ในความทรงจำของลูก การที่จะสนองทดแทนพระคุณของแม่โดยตรงในขณะนี้ ไม่สามารถกระทำได้แล้ว ฉนั้น กุศลกรรมใด ๆ ที่ลูกได้ประกอบมาแล้วและที่จะได้ประกอบต่อไปในภายหน้า ขอจงอำนวยประโยชน์แก่แม่ของลูกในสุคติภพด้วย

ลูกคนเดียวของแม่

กรรม

เรื่องกรรม (บาลี กัมมะ) เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา ปรากฏในพุทธประวัติว่าเมื่อพระพุทธเจ้ายังมิได้ตรัสรู้ ยังทรงเป็นโพธิสัตว์อยู่ ได้เสด็จออกแสวงหาทางที่เป็นเครื่องหลุดพ้นที่เรียกว่าโมกขธรรม เมื่อได้ทรงพบทางปฏิบัติที่ถูกต้องแล้วก็ได้ทรงปฏิบัติในทางนั้นจนถึงในราตรีที่จะตรัสรู้

ในยามที่ ๑ แห่งราตรีนั้น ทรงได้ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณนี้คือพระปรีชาหยั่งรู้ถึงขันธ์ที่เป็นที่อยู่อาศัยในปางก่อน เรียกสั้นว่าระลึกชาติได้

ในยามที่ ๒ ทรงได้จุตูปปาตญาณ พระปรีชาหยั่งรู้ในจุติและอุบัติของสัตว์ (สัตตะ) ทั้งหลาย คือ การตาย และการเกิดอีกของสัตว์ทั้งหลายในชาตินั้น ๆ ว่าเป็นไปตามกรรมกระทำชั่วไว้ก็เข้าถึงชาติที่ชั่วมีทุกข์ กระทำความดีไว้ก็เข้าถึงชาติที่ดีมีสุข

ในยามที่ ๓ จึงทรงได้อาสวักขยญาน พระปรีชาหยั่งรู้วิธีกำจัดอาสวะ คือ กิเลส (ความไม่ดี) ที่นอนจมหมักหมมอยู่ในจิตสันดาน สำเร็จเป็นพุทธ คือ พระผู้ตรัสรู้

กรรมเป็นคำกลางแปลว่าการงานที่บุคคลกระทำทาง กาย ทางวาจา ทางใจ กรรมแบ่งออกได้เป็น ๓ คือ

กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นส่วนดี

อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นส่วนชั่ว

อัพยากตกรรม คือ กรรมที่ไม่เป็นกุศลหรืออกุศล

กรรมทุกอย่างพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้โดยชัดเจนว่า กรรมเช่นไรเป็นอกุศล เช่นไรเป็นกุศล เช่นไรเป็นอัพยากตกรรม

กรรมที่เป็นอกุศล

ทางกาย เช่นฆ่าและทรมานสัตว์ ลักของเขา โกงประพฤติผิดในทางกาม

ทางวาจา พูดปด พูดส่อเสียด นินทา ว่าร้ายคนอื่น พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น

ทางใจ โลภ เพ่งเล็งทรัพย์ของเขา พยาบาท คิดปองร้าย เห็นผิดจากคลองธรรม

กรรมที่เป็นกุศล

เว้นจากอกุศลกรรมต่าง ๆ ปฏิบัติไปในทางสุจริต มีเมตตา กรุณา มีทาน มีศีล

อัพยากตกรรม

กรรมที่เป็นอาชีพ เช่น กสิกรรม พาณิชยกรรม ที่เกี่ยวแก่ความรื่นเริง การเดิน ยืน นั่ง นอน กิน ดื่ม ถ่าย พูด นิ่ง เหล่านี้ไม่จัดว่าเป็นกุลศลหรืออกุศล

คนเรานั้นได้ทำกรรมต่าง ๆ ซับซ้อนกันอยู่มากมายทั้งในอดีตชาติและชาตินี้ เมื่อเกิดมาในชาตินี้บางทีกระทำดีต่าง ๆ อยู่แต่ปรากฏว่าไม่ได้รับผลดี ทั้งนี้ก็หาใช่ว่ากรรมดีที่ทำไว้นั้นจะไม่ให้ผล แต่ก็เพราะว่ากรรมไม่ดีที่ทำไว้แต่ชาติก่อนให้ผลจึงรับผลที่ไม่ดี กรรมดีที่ทำอยู่ปัจจุบันนี้ก็จะให้ผลในเวลาต่อไป หรือบางคนทำกรรมชั่วในปัจจุบันแต่ก็ปรากฏว่าได้รับผลดี ผลดีที่ได้รับนั้นไม่ใช่เป็นผลของกรรมชั่วที่ทำอยู่ แต่เป็นผลของกรรมดีที่ได้กระทำไว้ก่อน เมื่อหมดผลของกรรมดีแล้วผลของกรรมชั่วก็จะปรากฏขึ้น เขาก็จะเข้าถึงทุกข์

กุศลกรรมที่ประกอบในชาตินี้ ถ้ากรรมเก่าซึ่งเป็นอกุศลกรรมยังส่งผล หรือมีกำลังแรงกว่าก็ต้านทานอกุศลกรรมได้ยาก ไม่ต้องมองดูให้ไกลออกไป แต่มองดูกุศล อกุศลกรรมในจิตใจในบัดนี้ เช่น บุคคลหนึ่งมีเจตนาแน่วแน่ใน ในการประกอบกุศลกรรมเพื่อประโยชน์สุขสำหรับส่วนรวม ขณะเดียวกันก็มีบุคคลอีกคนหนึ่งหรือหลายคนมีจิตริษยาเสียแล้ว ทั้งที่ก็มีจิตอยากจะทำดีเหมือนกัน แต่อยากจะทำดีเพื่อให้ดีแต่ผู้เดียว ตัวอย่างนี้เห็นได้ว่าความอิจฉาริษยายังมีอำนาจแรงอยู่ แสดงว่าอกุศลกรรมฝ่ายความริษยายังมีอำนาจแรงกว่าทั้ง ๆ ที่วัตถุประสงค์ในกุศลกรรมก็มีอยู่ตรงกันไม่ต้องกล่าวถึงบุคคลที่ปราศจากกุศลจิตคิดจะทำดีมีแต่อิจฉาริษยาเท่านั้น เป็นผู้ทำลายโลกโดยแท้ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นต้องฝึกฝนตนเองให้มีกุศลกรรมให้มากขึ้น เช่นถ้าเป็นคนมักริษยาคนอื่นก็ต้องหัดทำมุทิตาจิต คือ ตั้งใจหัดใจทำความยินดีในกุศลกรรมในความสุขความเจริญของผู้อื่นอยู่เสมอ เมื่อกุศลกรรมฝ่ายมุทิตานี้เจริญมากขึ้น อกุศลกรรมฝ่ายริษก็จะลดน้อยลงจนหายไปได้ จะทำให้ความคิดส่งเสริมทุกคน ผู้ประกอบกุศลกรรมเพื่อให้สำเร็จผลเร็วยิ่งขึ้น

เราทุกคนมีกรรมดีกรรมชั่วติดตัวมาตั้งแต่อดีตชาติ ผลของกรรมเหล่านั้นก็ทำให้เราเกิดในครอบครัวต่าง ๆ จน มี ดี ชั่ว ฉลาด โง่ สวย ไม่สวย

ความพิการทางร่างกายและจิตใจของมนุษย์จะเป็นผลของกรรมเช่นกัน เพราะไม่มีใครเกิดมาอยากพิการหูหนวก ตาบอด แขนด้วน ง่อยเปลี้ย จิตใจไม่ปกติไม่สมประกอบ หรือปัญญาอ่อน เป็นต้น

เมื่อเราเข้าใจ และเชื่อในท่านผู้รู้ (พระพุทธเจ้า) ว่าที่เราเป็นอย่างนี้ ดีบ้างไม่ดีบ้างก็เพราะกรรมที่เราได้ทำมาก็ควรพยายามทำกรรมดีเพื่อความสุขความเจริญของเราในภายหน้า

ผู้ที่ประกอบกรรมดีอย่างหนักและบ่อยๆ กรรมดีนี้อาจชนะกรรมชั่วที่เบาที่ได้ทำไว้ในอดีต

กรรมที่สำคัญที่ ๑ คือทางใจ ควรฝึกใจให้มีความ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไม่ให้มีอิจฉาริษยา ไม่เบียดเบียน ไม่นินทา ไม่พยาบาท เป็นต้น การกระทำที่ไม่ดีทางกายและทางวาจาจะลดน้อยลงจนหมด มีจิตใจการปฏิบัติสะอาด นั้นแหละคือความสุขที่แท้จริง

อักโกสกสูตร

ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อยู่ในเขตพระนครราชคฤห์ มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่ออักโกสก ได้ทราบว่าพราหมณ์ภารทวาชโคตรได้ไปบวชเป็นบรรชิตในสำนักของพระพุทธเจ้าก็โกรธขัดใจ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วด่าบริภาษพระพุทธเจ้าด้วยวาจาอันหยาบคายมิใช่ของสภาพชน

เมื่ออักโกสกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่า พราหมณ์ ท่านมีญาติมิตรมาเยี่ยมบ้างไหม พราหมณ์ได้ทูลตอบว่ามีมาเป็นครั้งคราว พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสถามต่อไปว่า พราหมณ์ เมื่อมีญาติมิตรมาหา ท่านเคยจัดของบริโภคหรือของดื่มต้อนรับแขกของท่านบ้างหรือไม่ พราหมณ์ก็ทูลตอบว่า ข้าพระองค์ได้จัดของบริโภคและของดื่มต้อนรับญาติมิตรในบางคราว

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่า พราหมณ์ ถ้าญาติมิตรผู้เป็นแขกเหล่านั้นไม่รับ ของบริโภคและของดื่มเหล่านั้นจะเป็นของใคร พราหมณ์ได้ทูลตอบว่า ของต่าง ๆ เหล่านั้นก็เป็นของข้าพระองค์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า พราหมณ์ ข้อนี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน เราไม่รับการด่าว่าของท่าน ฉนั้นการด่าว่าก็กลับไปเป็นของท่านผู้เดียว ผู้ใดด่าโกรธตอบบุคคลผู้ด่า ผู้นั้นเราว่าบริโภคร่วม เรานั้นไม่บริโภคร่วม

พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อไปว่า ผู้ไม่โกรธ ฝึกฝนตนแล้วมีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ บุคคลที่ไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้โดยยาก ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้วมีสติสงบเสียได้ ผู้นั้นชื่อว่าปฏิบัติประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือ แก่ตนและผู้อื่น

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสอย่างนี้แล้ว อักโกสกพราหม์คิดได้และเข้าใจ ได้กราบทูลว่าภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งมาก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลง หรือส่งประทีปในที่มืด คนมีจักษุย่อมเห็นรูปได้ ข้าพระองค์มีความศรัทธา ขอพระองค์พึงอุปสมบทข้าพระองค์อยู่ในสำนักของพระองค์ต่อไป

เมื่ออักโกสกได้รับการอุปสมบทแล้ว ก็ได้ปฏิบัติอย่างไม่ประมาท มีความเพียร ใช้ปัญญาพิจารณาในธรรมต่าง ๆ จนถึงความรู้ที่แท้จริงอย่างแจ่มแจ้ง ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์

สันโดษ

สันโดษเป็นธรรมข้อหนึ่งที่ได้มีผู้ปรารภกล่าวกันมากทั้งในทางสนับสนุนทั้งในทางค้าน สนับสนุนคือส่งเสริมให้มีการปฏิบัติกัน ค้านคือแสดงว่าไม่ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องขัดขวางความเจริญก้าวหน้า ผู้ที่ต้องการจะทราบอธิบายเรื่องสันโดษก็มีมาก มีหลายคนได้แสดงคำแนะนำว่าควรแสดงเรื่องสันโดษให้ทราบทั่วกัน อันที่จริงเรื่องสันโดษได้มีสอนกันตั้งแต่นักธรรม และธรรมศึกษาชั้นตรีในวัดทั้งหลายทั่วราชอาณาจักร ในโรงเรียนเด็กก็มีสอนกันทั่วไป นอกจากนี้ก็มีการแสดงเป็นเทศน์ เป็นปาฐกถา เป็นบทความในบางครั้งบางคราว แต่ที่จะให้แสดงเรื่องเดียวกันนี้ทุกวันทุกครั้งไปคงไม่ได้เพราะธรรมที่จะแสดงมีมาก ฉะนั้นถ้าต้องการที่จะทราบ ก็คงจะหาคำอธิบายได้ไม่ยากนัก

คำแปลศัพท์สันโดษ คำว่า สันโดษ จากภาษาบาลีว่า "สันโตสะ สันตุฏฐี" แปลว่า "ความยินดี (หรือพอใจ) ด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่ำเสมอ"

คำอธิบายสันโดษ ธรรมข้อนี้ตามที่พบในที่มาคือ พระสูตรทั้งหลายพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุเป็นพื้น คำอธิบายจึงเป็นคำอธิบายสำหรับภิกษุ ซึ่งเป็นผู้สละสิ่งทั้งปวงออกบวชแล้วว่า ยินดีด้วยปัจจัย (เครื่องอาศัย) ๔ อย่างตามมีตามได้ และในบางพระสูตร เช่น อริยวังสิกสูตร อธิบายกว้างขวางออกไปอีกรวมความว่า "ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ กล่าวสรรเสริญความยินดีดังนั้น ไม่แสดงหาในทางที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งปัจจัยทั้งหลายไม่ได้ปัจจัยก็ไม่สะดุ้ง ได้ปัจจัยมากก็ไม่สยบติดเห็นโทษ มีปัญญาสลัดใจออกได้บริโภคใช้สอย ทั้งไม่ยกตน

ไม่ข่มผู้อื่นเพราะสันโดษนั้น ขยันไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติพินิจ" ถ้าจะมีปัญหาว่า ถ้าเช่นนั้นสันโดษก็เป็นธรรมสำหรับภิกษุ หรือสำหรับบรรพชิตคือผู้บวชเท่านั้น มิใช่สำหรับคฤหัสถ์ ก็ตอบได้ว่า ได้มีที่มาบางแห่งและความหมายที่แสดงไว้บางอย่างแสดงว่าใช้ได้ทั่วไป เช่น หลักธรรมสำหรับตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ข้อ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อ ๑ กำหนัดย้อมใจ ๒ ประกอบอยู่กับทุกข์ ๓ สั่งสม ๔ อยากใหญ่ ๕ ไม่สันโดษ ๖ คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๗ เกียจคร้าน ๘ เลี้ยงยาก เหล่านี้มิใช่ธรรม มิใช่วินัย มิใช่คำสอนของพระศาสดา ส่วนรวมที่เป็นไปเพื่อ ๑ ปราศจากกำหนดย้อมใจ ๒ ไม่ประกอบกับทุกข์ ๓ ไม่สั่งสม ๔ อยากน้อยหรือมักน้อย ๕ สันโดษ ๖ สงัด ๗ ปรารภความเพียร ๘ เลี้ยงง่าย เหล่านี้เป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา เมื่อสันโดษเป็นข้อหนึ่งสำหรับตัดสินพระธรรมวินัย จึงกล่าวได้ว่าเป็นธรรมทั่วไปแก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในมงคลสูตร ที่ตรัสสำหรับเทพและมนุษย์ทั่วไปก็มีสันโดษรวมอยู่ด้วยข้อหนึ่ง และอธิบายบางอย่าง เช่น ในอริยวังสิกสูตรนั้นตามที่กล่าวมาข้างต้น เช่นไม่แสวงหาในทางที่ไม่สมควร ไม่ได้ก็ไม่สะดุ้ง ได้ก็ไม่สยบติดเป็นต้น ก็พึงใช้ได้สำหรับคฤหัสถ์ตามสมควร และในข้อท้ายแห่งอริยวงศ์ว่ายินดีในภาวนา คือความอบรมกุศลธรรมให้เกิดขึ้น ยินดีในปหานะ คือการละอกุศลธรรม กับที่สอนให้ขยัน ไม่เกียจคร้านประจำอยู่ในอริยวงศ์ทุกข้อ แสดงว่าเหมาะแก่ทุกฝ่าย และเป็นข้อยืนยันว่าสันโดษมิใช่เป็นความเกียจคร้านเลย ในที่มาคือพระสูตร บางแห่งสอนตรง ๆ ว่าให้มีอสันตุฏฐี คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย หมายความว่า ให้สันโดษแต่ในปัจจัย ส่วนในกุศลธรรมอย่าสันโดษ เพราะจะต้องทำกุศลให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอันสอนให้มีความเพียรละความชั่วทำความดีนั่นเอง

ทางที่ควรทำความเข้าใจในคำอธิบาย เป็นธรรมดาที่การอธิบายอะไรเมื่ออธิบายแก่ใครก็พึงให้เหมาะแก่บุคคลหรือหมู่บุคคล เช่นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุบริษัทก็ตรัสอธิบายให้เหมาะแก่บริษัทนั้น ฉะนั้น จะใช้อธิบายนั้นตรงตามตัวอักษรแก่บริษัทอื่นหาได้ไม่ จะใช้ได้ก็แต่หลักธรรมซึ่งต้องนำมาใช้ให้เหมาะแก่ภาวะของบุคคลแต่ละคน หรือบริษัท ธรรมข้อเดียวกันจึงอาจอธิบายได้ต่างกัน เช่นสัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีวิตชอบ สำหรับบรรพชิต การเที่ยวบิณฑบาตเป็นสัมมาอาชีวะ แต่การทำนา ทำสวน ค้าขาย เป็นต้น เป็นมิจฉาอาชีวะ ส่วนสำหรับคฤหัสถ์ การทำนา ทำสวน การค้าขาย เป็นต้น ที่ทำโดยชอบเป็นสัมมาอาชีวะ ส่วนการเที่ยวบิณฑบาตเป็นการขอเขามิใช่สัมมาอาชีวะของคฤหัสถ์ สันโดษก็เช่นเดียวกัน เมื่อใช้สำหรับคฤหัสถ์ ก็อธิบายให้เหมาะแก่ภาวะคฤหัสถ์ เช่นที่อธิบายไว้ในชั้นอรรถกถาในต่อมา

ความมุ่งหมายของสันโดษ แต่ในการที่จะอธิบายนั้นจะต้องทราบความมุ่งหมายจึงจะอธิบายได้ถูกต้องไม่เป็นการที่เรียกว่า "กล่าวตู่พระธรรม" หรือ "กล่าวตู่พระพุทธเจ้า" ดังเช่นอ้างว่า พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนากล่าวว่าอย่างนั้น ๆ โดยที่ไม่มีปรากฏว่ามีกล่าวไว้อย่างนั้นในที่ไหนเลย ทั้งเป็นการกล่าวผิดทาง ผิดความมุ่งหมาย ดังเช่นผิดต่อหลักตัดสินพระธรรมวินัยดังกล่าวมาข้างต้น พระอาจารย์ได้แสดงความมุ่งหมายของสันโดษไว้ว่า สันโดษก็คือความไม่โลภ มุ่งหมายเพื่อละบาปธรรม เป็นต้นว่าความปรารถนาเกินไป ความปรารถนามากไป ความปรารถนาเป็นบาปคือผิด ความปรารถนาเกินไปนั้น เช่นความไม่อิ่มในลาภของตน ปรารถนาลาภของคนอื่น ความปรารถนามากไปนั้น เช่น บรรชิตใคร่จะได้ปัจจัย ๔ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปมาก หรือคฤหัสถ์ใคร่จะได้รูปเสียงเป็นต้น ที่น่าใคร่

น่าปรารถนาพอใจยิ่ง ๆ ขึ้นไปมากมาย อีกอย่างหนึ่ง ความประกาศตัวอวดอ้างคุณที่มีอยู่ และความไม่รู้ประมาณในการรับเรียกว่าความมักมากก็ได้ ความปรารถนาเป็นบาปนั้นเช่น ความประกาศตัวอวดอ้างคุณที่ไม่มีอยู่และความไม่รู้ประมาณดังกล่าวในข้อมักมาก ความปรารถนาที่มีลักษณะดังกล่าวมาทั้งหมด เป็นอาการของความโลภที่เป็นมูลแห่งอกุศลหรือแห่งทุจริตทั้งปวง สันโดษเป็นธรรมที่กำจัดความโลภหรือความปราถนาดังกล่าว บุคคลทุกคนไม่ว่าคฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ถ้าขาดสันโดษก็เต็มไปด้วยความโลภหรือความปรารถนา ดังนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ลองคิดดูว่าผลจะเป็นอย่างไร ก็จะพากันประพฤติอกุศลทุจริตต่าง ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง เพราะความโลภความปรารถนาเกินไปมากไป หรือที่เป็นบาปลามกเหล่านั้นชักนำจิตใจชักนำความประพฤติให้เป็นไปความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ ก็เกิดตามมา จะไม่เป็นเช่นนั้นก็เพราะอานุภาพแห่งสันโดษที่ยังมีคุ้มครองจิตใจของคนดีอยู่ เมื่อเข้าใจความมุ่งหมายของสันโดษดังนี้ก็จะอธิบายสันโดษได้ถูกต้อง และจะปฏิบัติไปด้วยกันได้กับความเพียร สร้างความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นอุปการะในทางอื่น เช่นในทางประหยัด เป็นต้น

การอธิบายสันโดษในต่อมา คือในขั้นอรรถกถา พระอาจารย์ได้อธิบายขยายความกว้างขวางออกไปทั้งสำหรับบรรชิตและคฤหัสถ์ โดยยกเป็นหัวข้อคือ **ยถาลาภสันโดษ ยถาพลสันโดษ ยถาสารุปปสันโดษ** และอธิบายลำดับการปฏิบัติสันโดษ ตั้งต้นแต่สันโดษในความคิดและในการแสวงหา ในการรับ ในการบริโภคเป็นต้น

ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ เมื่อได้สิ่งใดก็ยินดีสิ่งนั้นและใช้สอย ไม่ปรารถนาสิ่งอื่นที่เกินไปมากไปหรือในทางที่ผิดที่เรียกว่าปรารถนาเป็นบาป

ยถาพลสันโดษ คือ ความยินดีตามกำลัง ถ้าสิ่งที่ได้มาไม่เหมาะแก่กำลังของตน เช่นไม่เหมาะแก่กำลังกาย เพราะป่วยเป็นไข้จะบริโภคใช้สอยไม่สะดวก ก็แลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ตนจะบริโภคใช้สอยได้ หรือไม่เหมาะแก่กำลังประการอื่นก็แลกเปลี่ยนให้เหมาะแก่กำลังของตน มีอธิบายไว้ดังนี้ และอาจอธิบายว่ายินดีตามกำลังของตนในเรื่องต่าง ๆ ก็ได้

ยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามสมควร ถ้าได้แล้วเห็นว่าไม่เหมาะไม่สมควรแก่ตน เพราะเป็นของดีเกินไป ก็สละให้แก่ผู้ที่สมควร แสวงหามาใช้แต่ที่พอเหมาะพอควร หรือเพราะเป็นสิ่งของที่ตนไม่ควรจะใช้สอยด้วยเหตุว่าผิดวินัย (สำหรับบรรพชิต) หรือเกินฐานะ (สำหรับทั่วไป) ก็ไม่รับมาหรือสละไปเสียแสวงหาใช้สอยแต่เหมาะที่ควรแก่ภาวะและฐานะเป็นต้น และข้อนี้ย่อมหมายถึงแสวงหาแต่ที่พอเหมาะพอควรด้วย

สันโดษในความคิด คือ ระงับความคิดที่ฟุ้งซ่านอยากได้ได้โน่นได้นี่ที่เกินไปมากไป หรือที่อยากได้ในทางผิดดังกล่าว พอใจในการใช้ความคิดในทางที่ถูกที่ควร

สันโดษในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหาแต่สิ่งที่ควรจะได้ ที่จะพึงบริโภคใช้สอยได้ตามกำลังของตน และที่สมควรแก่ภาวะฐานะเป็นต้น และในทางที่ถูกที่ควร

สันโดษในการรับ คือ รับแต่ที่ควรรับ และรับพอประมาณ มิใช่ว่าเมื่อจะได้หรือเมื่อมีผู้จะให้ก็รับทุกอย่าง เพราะสิ่งที่จะได้เป็นสิ่งที่มีโทษก็มี เป็นสิ่งที่อาจเป็นโทษเพราะรับเกินประมาณไปก็มี ทั้งบุคคลที่จะให้อาจมีความปรารถนาในทางไม่ชอบก็มี เช่นให้เพื่อหวังผลตอบแทนที่ยิ่งกว่า เมื่อรับแล้วก็ต้องทำ

ธุรกิจให้เขาในทางที่ผิด ผู้ที่รักษาตนให้บริสุทธิ์จึงไม่ยอมรับอะไรของใครง่าย ๆ จะต้องพิจารณาว่าเขาให้ทำไม เพื่ออะไร ถ้ารู้สึกว่าเป็นการให้ด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ก็ไม่ยอมรับ ความยินดีรับแต่ที่ควรรับ และแม้ที่ควรรับก็รับแต่พอประ-มาณ ย่อมเป็นเหตุให้มลทินโทษเพราะการรับ

สันโดษในการบริโภค คือ ยินดีบริโภคใช้สอยสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณาให้รู้ถึงประโยชน์ที่ต้องการ อันสิ่งที่ได้มานั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง และเมื่อเทียบกับคน ๆ แล้ว ก็จะต้องมียิ่งหย่อนกว่ากันตามฐานะต่าง ๆ เช่น ฐานะแห่งทรัพย์ที่จะซื้อหา ถ้าขาดสันโดษในข้อนี้ ก็จะเกิดความปรารถนาอยากที่จะบริโภคใช้สอยแต่สิ่งที่ดี ๆ เช่นอาหารที่ดี เครื่องนุ่งห่มที่สวยงาม ที่อยู่อาศัยที่ผาสุกและงดงาม นอกจากนี้ยังต้องการเครื่องบำรุงความสุขความสะดวก เครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ อีกไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวได้ว่าขาดความสันโดษ ข้อนี้เป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ต้องเป็นผู้ซื้อมากกว่า จริงอยู่ทุก ๆ คนย่อมต้องการจะบริโภคใช้สอยสิ่งที่ดี ๆ และสวยงาม แต่ก็ต้องมีขอบเขตแห่งปริมาณ เป็นต้น คือทุกคนย่อมมีขอบเขตแห่งการได้มา มิใช่ว่าจะสามารถได้ตามที่อยาก โดยปกติย่อมได้มาตามปริมาณแห่งรายได้ มีรายได้น้อยก็ซื้อหามาได้น้อย มีรายได้มากก็อาจซื้อมาได้มาก แม้มีเงินแต่ไม่อาจจะซื้อหามาได้ก็มีอยู่ไม่น้อย และอาจบริโภคใช้สอยได้ตามปริมาณแห่งกำลัง เช่นบริโภคอาหารได้คราวละอิ่ม ถึงจะมีอาหารมากมายเท่าไร ก็บริโภคให้เกินกว่าอิ่มหนึ่งในคราวหนึ่งไม่ได้ บางคราวเป็นโรคอาจบริโภคไม่ได้ เครื่องนุ่งห่มก็ใช้ได้คราวละชุด ที่อยู่อาศัยถึงจะใหญ่โตเท่าไร ก็อยู่จริง ๆ คราวหนึ่งกว้างยาวเท่าขนาดของตนเอง กำลังแห่งการที่จะบริโภคใช้สอยได้จริง ๆ ของแต่ละคนจึงมีอยู่ไม่มากนัก และยังมีปริมาณแห่งความสมควรอีก

ประการหนึ่ง ยกตัวอย่าง เครื่องบริโภคใช้สอยเช่นสิ่งนั้นสิ่งนี้จะสมควรแก่ตนไม่หรือไม่ จะต้องเป็นสิ่งที่ตนทำได้เอง หรือใช้ของที่คนอื่นทำก็ได้ คนเราบางคนต้องใช้ของที่ผู้อื่นทำกันเป็นส่วนมาก จำพวกที่ทำเองก็ทำเป็นบางอย่าง เช่น ชาวนาก็ทำนาข้าว พวกทอผ้าก็ทำผ้า พวกช่างก่อสร้างก็ก่อสร้างบ้านเรือน พวกหมอก็ทำยาพยาบาลไข้เจ็บ และพวกอื่นก็มีอาชีพอย่างอื่น เมื่ออยู่รวมกันก็ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันใช้บ้าง ให้เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์บูชากันบ้าง ฉะนั้นจะจำกัดว่าจะต้องใช้เฉพาะสิ่งที่ตนเองทำเท่านั้นหาได้ไม่ ถ้าถือเช่นนั้นไม่ได้ทำนาเองก็ไม่ต้องบริโภคข้าวกันเท่านั้น และจะถือประเทศถิ่นก็ไม่สะดวกอีก เพราะมีมากสิ่งที่อำนวยประโยชน์ แต่ไม่มีในประเทศถิ่นของตน เกณฑ์ที่จะพึงตัดสินว่าสมควรแก่ตนหรือไม่จึงน่าจะพิจารณาในทางอื่น และทางที่จะพิจารณาในที่นี้ก็ควรเป็นทางตามนัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ คือ ประโยชน์ที่จะพึงได้จากการบริโภคใช้สอยสิ่งนั้น ๆ ดังเช่นที่ตรัสสอนให้พวกภิกษุพิจารณาในการบริโภคปัจจัยทั้ง ๔ ตามประเภท เช่นบริโภคจีวรก็เพื่อป้องกันหนาวร้อน เพื่อปกปิดส่วนที่พึงละอายเป็นต้น บริโภคบิณฑบาตก็เพื่อดำรงกายนี้เพื่อที่จะทำดีได้เป็นต้น รวมความว่ามิใช่เพื่อเพิ่มพูนตัณหา การมีสิ่งต่าง ๆ ไว้เพื่อสนองความต้องการของร่างกายนั้นไม่มากมายอะไรนัก แต่การที่จะสนองตัณหานั้นจะต้องมีมากมายอย่างไม่อาจกำหนดขอบเขตได้ เกณฑ์ดังกล่าวนี้น่าจะนำมาใช้ได้ง่ายสำหรับทุก ๆ คน สมมติว่าของสิ่งนี้ว่าถึงรายได้และกำลังที่จะใช้สอยก็มีอยู่เพียงพอ แต่จะสมควรหรือไม่ ก็ให้พิจารณาว่าจำเป็นจะต้องมีหรือไม่ จะได้ประโยชน์ทางการใช้อย่างไรบ้าง เมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว ถึงจะเก่าและอาจไม่งดงามก็ยังใช้ได้ ถึงจะได้มาอีกก็ไม่เกิดประโยชน์การใช้เพิ่มขึ้น เป็นแต่เพียงสำหรับอวด หรือเพื่อสนองความอยากเท่านั้น

เพียงเท่านี้ก็ตัดสินได้แล้วว่าไม่สมควร ถ้ายิ่งไม่เหมาะสมแก่ภาวะฐานะอย่างอื่นอีกก็รู้ได้ง่าย เว้นแต่จะระงับความอยากได้ที่เป็นตัณหาไม่ได้ ฉะนั้นความฟุ่มเฟือยเกินไปมากไปต่าง ๆ จึงอยู่ที่ความขาดสันโดษดังกล่าวเป็นผลเสียหายนับจากส่วนตัวไปหาส่วนรวม และจากส่วนรวมไปหาส่วนตัว สำหรับผู้ที่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนตัวเองต้องวิบัติยากจนขัดสนลงไป ผลอันนี้ก็จะต้องกระเทือนไปถึงส่วนรวมไม่น้อยก็มาก เรียกว่า เป็นผลเสียหายนับจากส่วนตัวไปหาส่วนรวม ส่วนผู้ที่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยแม้ตนเองยังไม่วิบัติเพราะมีทรัพย์มาก แต่ก็เป็นเหตุให้ส่วนรวมยากจนลง ผลแห่งความยากจนของส่วนรวม ก็ย่อมจะกระเทือนถึงผู้ที่มั่งมีและใช้ความมั่งมีไปในทางที่ผิดนั้นได้ เรียกว่าเป็นผลเสียหายส่วนรวมไปหาส่วนตัว แต่ถ้ามีสันโดษดังกล่าวจะไม่เกิดผลเสียหายเช่นนั้น เพราะจะมีการใช้คิดในทางที่ถูก จะมีการแสวงหาการรับ การบริโภคในทางที่ถูก ตามหลักของสันโดษ ๓ คือ ยถาลาภสันโดษ ยถาพลสันโดษ ยถาสารุปปสันโดษ จะเป็นการประหยัดหรือสมชีวิตา การใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตตามสมควร ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า สันโดษ ๓ นั้นเป็นหลักอธิบายสันโดษอื่น ๆ ที่แยกอาการออกไป เช่นสันโดษในความคิด ในการแสวงหา ในการรับ ในการบริโภค ได้กล่าวถึงสันโดษในการบริโภคมากข้อกว่าอื่น ก็เพราะการบริโภคหรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า "การกิน" นี้เป็นข้อสำคัญที่เกี่ยวพันไปถึงข้ออื่นทุกข้อ

สันโดษกับธรรมบางข้อ ตามที่กล่าวมานี้ สันโดษจึงมิใช่ข้อที่ทำให้เกียจคร้าน หรือมิใช่เป็นพวกเดียวกับความเกียจคร้าน กล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ในที่อธิบายสันโดษก็แสดงความขยันหมั่นเพียรด้วย และในลักษณะตัดสินพระธรรมวินัยมีสันโดษ และความเพียรรวมอยู่ด้วยทั้งสองข้อ ถ้าสันโดษจะทำให้เกียจคร้านก็จะต้องมิใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะผิดลักษณะตัดสินดังกล่าว อันที่จริง

สันโดษน่าจะใกล้กับมัจฉริยะ (ความตระหนี่) และเป็นปฏิปักษ์กับทาน (การให้) หรือจาคะ (การบริจาค) เพราะสันโดษคือความยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ต้องหวงไว้ไม่ให้แก่ใคร ถ้าให้แก่ใครจะไม่เป็นการผิดสันโดษไปหรือ เพราะจะเป็นการไม่ยินดีด้วยของของตน แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะผู้มีสันโดษย่อมไม่โลภด้วยดีความปรารถนาเกินไป ผิดไป จึงมิใช่เป็นผู้ตะหนี่สามารถบริจาคทานได้สะดวก เป็นอันว่า สันโดษความเพียรทานหรือจาคะย่อมเป็นธรรมที่สนับสนุนกันอีกอย่างหนึ่ง สันโดษมักแสดงเป็นคู่กันกับอัปปิจฉตา ที่แปลกันว่า "ความปรารถนาน้อย" หรือ "ความมักน้อย" ความมักน้อยตรงกันข้ามกับความมักมาก อธิบายได้ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือความต้องการเฉพาะที่ต้องบริโภคใช้สอยจริง ๆ ไม่ต้องการมากไปกว่านั้น อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ไม่อวดตัวด้วยหวังความเด่น หรือแม้จะทำความดีก็ไม่ปรารถนาแสดงตัวทำนองคำว่า "ปิดทองหลังพระ"

คุณของสันโดษ สันโดษที่ปฏิบัติให้เหมาะให้คุณอย่างไรน่าจะเป็นที่เข้าใจได้พอสมควรแล้วจากการอธิบายที่กล่าวมาโดยลำดับ แต่ก็ควรจะเพิ่มเติมอีกบ้างด้วยแสดงพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า "สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง" และว่า "สันโดษย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่เพื่อความไม่ฟั่นเฝือ เพื่อความไม่อันตรธานแห่งพระสัทธรรมศาสนา" ข้อว่า "สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง" พึงเห็นความว่าเพราะทำให้จิตใจรู้จักกับความมั่งมี จิตใจที่ขาดสันโดษประกอบด้วยความปรารถนากระหายในสิ่งต่าง ๆ ย่อมรู้สึกว่าขาดแคลนอยู่เสมอ แม้จะได้ภูเขาที่เป็นทองทั้งลูกก็คงรู้สึกขาดแคลนอยู่นั่นเอง จึงมีพระพุทธภาษิตกล่าวว่า "แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาคือความอยากไม่มี" จึงไม่มีโอกาสได้รู้จักกับความมั่งมี หรือความอิ่มความพอความเต็ม รู้จักแต่ความอยากจน ขาดแคลน มีทรัพย์มากเท่าไรก็เหมือนไม่มี ทรัพย์

เหล่านั้นมีค่าเท่ากับเชื้อสำหรับสุมกองไฟ คือตัณหาเท่านั้น แล้วเชื้อนั้นเองก็กลายเป็นเถ้าถ่านไปในเวลาไม่ช้า ตัณหาจะอยากทะยานหาเชื้อใหม่ต่อไป ต่อเมื่อมีสันโดษจึงเกิดความมั่งมีและความสุข เพราะจะมีความอิ่มความพอความเต็ม ฉะนั้นสันโดษนี้เองจึงเป็นตัวทรัพย์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง เพราะทรัพย์อย่างอื่นไม่ทำให้อิ่มให้พอได้ ส่วนทรัพย์นี้ทำให้อิ่มได้พอได้ นี้คือความมั่งมีซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสุขที่แท้จริง อีกข้อหนึ่งที่ตรัสว่าสันโดษเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่เป็นต้น แห่งพระสัทธรรมศาสนานั้น พึงเห็นความว่า พระสัทธรรมอันหมายถึงศาสนา คือคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นย่อมสอนให้ละความละความชั่ว ทำความดีและให้ชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส จะดำรงอยู่ได้ในบุคคลที่มีสันโดษเท่านั้น คนที่ขาดสันโดษจะพอกพูนแต่ความชั่วทุจริตต่าง ๆ จะทำความดีอะไรไม่ได้ แม้แต่ศีลก็จะรักษาไว้มิได้ จะชำระจิตใจให้ผ่องแผ้วก็มิได้ เพราะจะมีแต่ความโลภ ปรารถนาที่เกินไปมากไป และที่ผิดไปต่าง ๆ สัทธาธรรมจึงไม่อาจจะเกิดขึ้นตั้งอยู่เจริญยิ่งขึ้นในบุคคลเช่นที่มีอยู่แล้วก็จะเสื่อมสิ้นไป ต่อเมื่อมีสันโดษสัทธรรมจึงจะเกิดขึ้นตั้งอยู่และเจริญยิ่งขึ้น อธิบายใกล้ ๆ ภายในตนเองดังนี้แหละไม่จำเป็นต้องไปอธิบายให้ไกลตนว่าพระศาสนาของท่านจะเสื่อมจะเจริญที่นั่นที่นี้ ความเสื่อมหรือความเจริญแห่งพระสัทธรรมในตนของแต่ละบุคคลนี้แหละเป็นสิ่งสำคัญ และรู้ได้ง่ายเพราะไม่ต้องไปดูที่ไหน ดูเข้าที่ตนเองก็จะมองเห็น

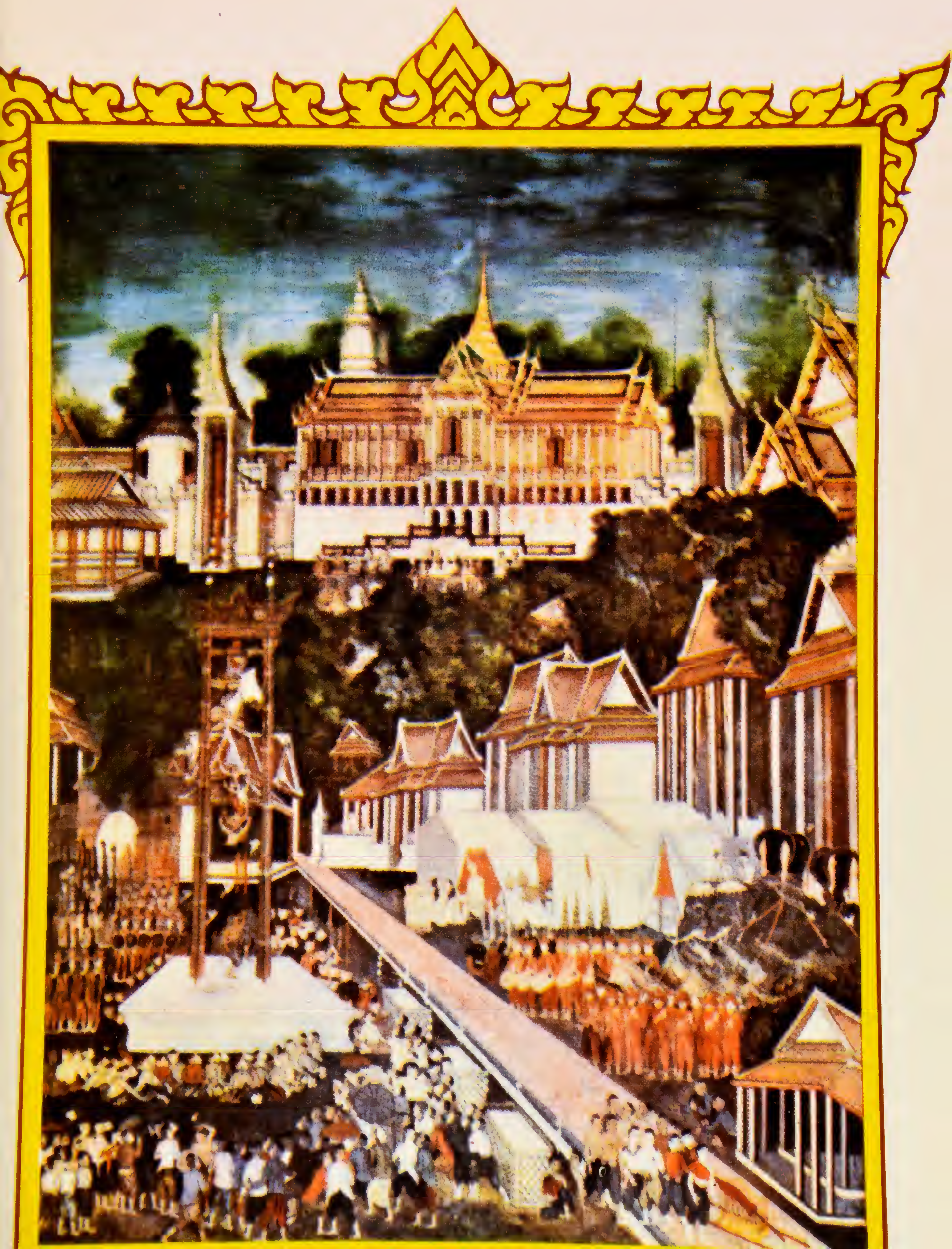
๑. พระราชพิธี เดือนอ้าย (ธันวาคม–มกราคม)

ในภาพ คือการพระราชกุศลเลี้ยงขนมเบื้อง ณ พระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย กำหนดพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ๘๐ รูป ฉันในพระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย ขนมเบื้องนั้นได้เกณฑ์พระบรมวงศานุวงศ์ช่วยกันทำ ที่กำหนดเอาเดือนนี้เป็นการพระราชกุศลเลี้ยงขนมเบื้อง ก็เพราะเดือนนี้เป็นเดือนที่กุ้งมีมันมาก เหมาะที่จะเอามาปรุงขนมเบื้องถวายพระ

๒. พระราชพิธี เดือนยี่ (มกราคม–กุมภาพันธ์)

ในภาพ คือพระราชพิธีตรียัมปวาย (โล้ชิงช้า) เป็นประเพณีโบราณ ซึ่งได้รับอารยธรรมมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมุ่งหมายโล้ชิงช้าถวายพระอิศวร ได้ประกอบพิธีนี้หน้าวัดสุทัศน์ ฯ โดยมีพระเจ้าแผ่นดินและพระมเหสี เสด็จทอดพระเนตรอยู่บนปะรำที่ทำด้วยผ้าไหม

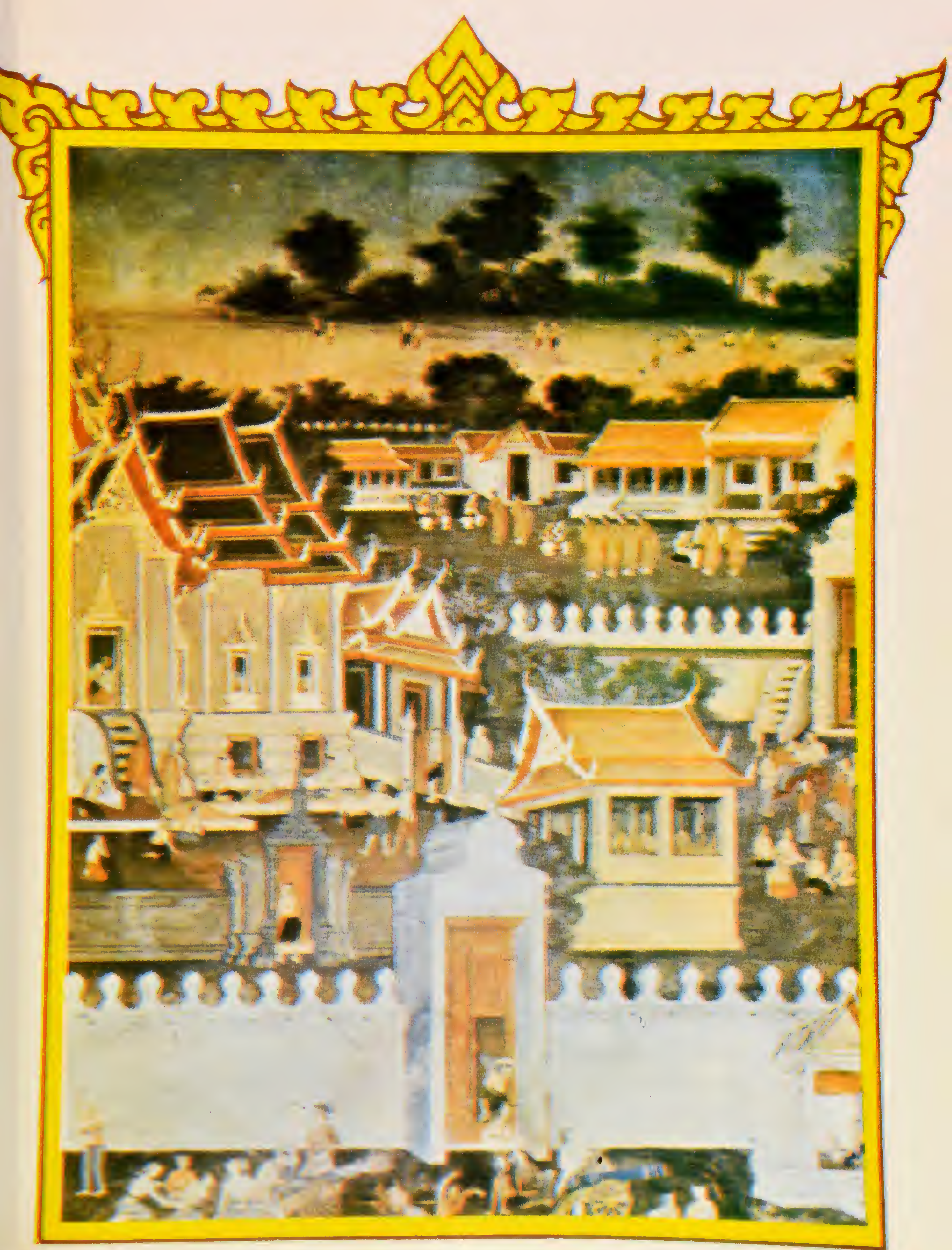
๓. **พระราชพิธี เดือนสาม (กุมภาพันธ์–มีนาคม)**

ในภาพ คือ การพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีน ประกอบพิธีขึ้น ณ พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงถวายอาหารบิณฑบาตรพระสงฆ์ในวันตรุษจีน มีขนมจีนและเกาเหลา เป็นต้น

๔. พระราชพิธี เดือนสี่ (มีนาคม-เมษายน)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีตรุษ (สุดปี) เป็นพิธีที่ประกอบขึ้นเพื่อขับไล่ความไม่ดี ความชั่วร้ายออกจากเมืองในเดือนสุดท้ายของปี ทรงประกอบพระราชพิธี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีการนิมนต์พระไปฉันที่พระบรมมหาราชวัง ด้านนอกพระราชวังมีพวกเด็ก ๆ กำลังเล่นว่าวที่ทุ่งพระเมรุ (สนามหลวง)

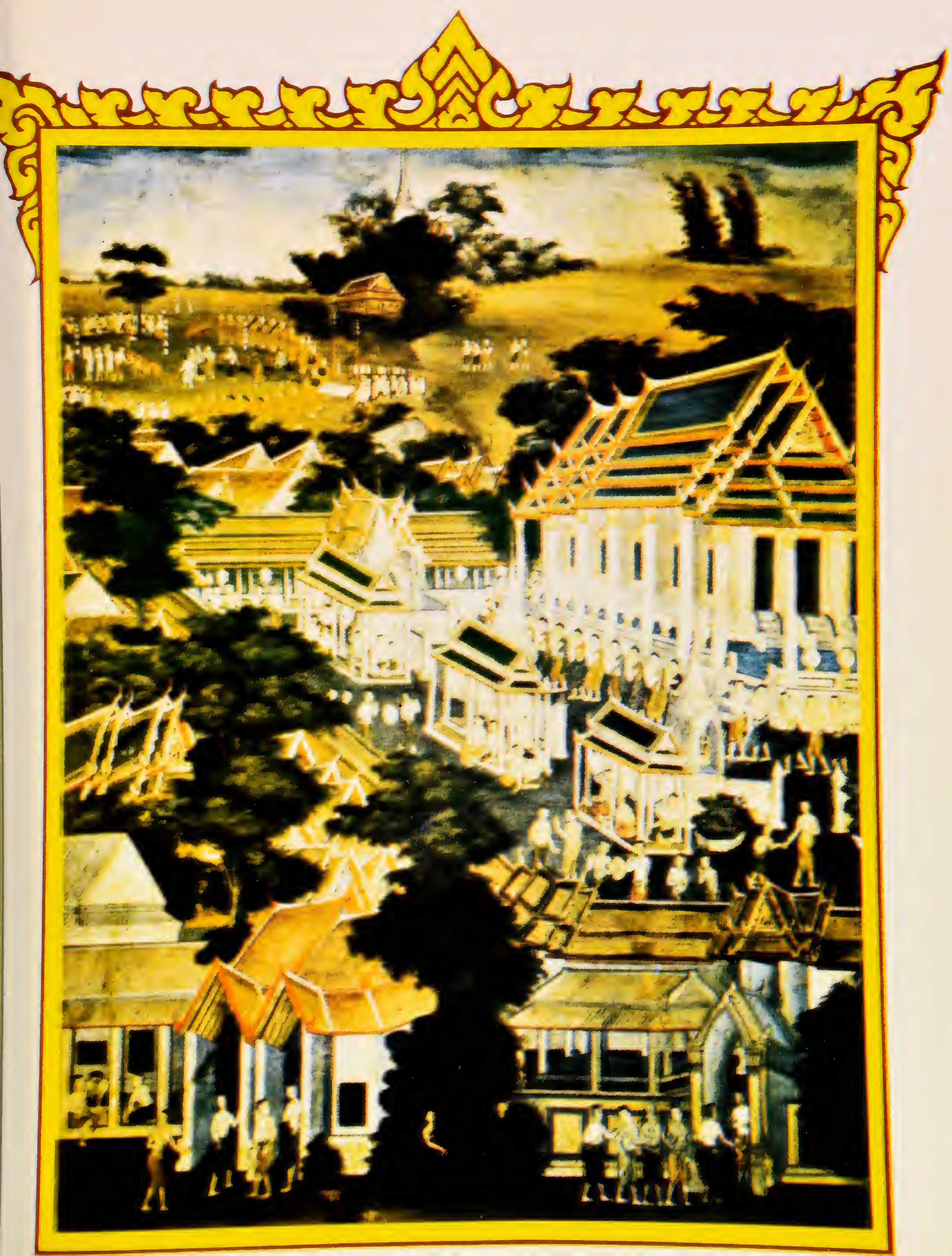
๕. พระราชพิธี เดือนห้า (เมษายน-พฤษภาคม)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีสงกรานต์ เป็นประเพณีของคนไทย ที่ถือกันว่า วันสงกรานต์ คือ วันขึ้นปีใหม่ มีการนำของขวัญไปคารวะผู้ใหญ่ ใช้น้ำหอมรดมือและเท้า อันแสดงถึงความเคารพ ตามถนนหนทางมีประชาชนสาดน้ำใส่กันอย่างสนุกสนานรื่นเริง ตามวัดมีการก่อพระเจดีย์ทราย กวาดลานวัด ทำความสะอาดบริเวณวัด สรงน้ำพระพุทธรูปและสรงน้ำพระสงฆ์

๖. พระราชพิธี เดือนหก (พฤษภาคม-มิถุนายน)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีวิสาขบูชา วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการทำบุญให้ทาน บำเพ็ญศีล เจริญภาวนาและฟังธรรมเป็นต้น เพราะวันนี้เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการประดับโคมไฟไว้ตามซุ้มประตู ในเวลากลางคืน พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินนำพุทธศาสนิกชนเวียนเทียน ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๗. พระราชพิธี เดือนเจ็ด (มิถุนายน-กรกฎาคม)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีถวายสลากภัต ในเดือนนี้เมืองไทยกำลังอุดมสมบูรณ์ด้วยผลไม้นานาชนิด จึงเหมาะที่พุทธศาสนิกชนจะได้นำผลไม้ต่าง ๆ ชนิดนั้น จัดเป็นรูปสลากภัต ถวายแด่พระสงฆ์ มีประชาชนและข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน นำผลไม้ของขวัญและของอื่น ๆ อันควรแก่สมณบริโภค มาให้พระสงฆ์วัดราชประดิษฐ์ จับสลาก

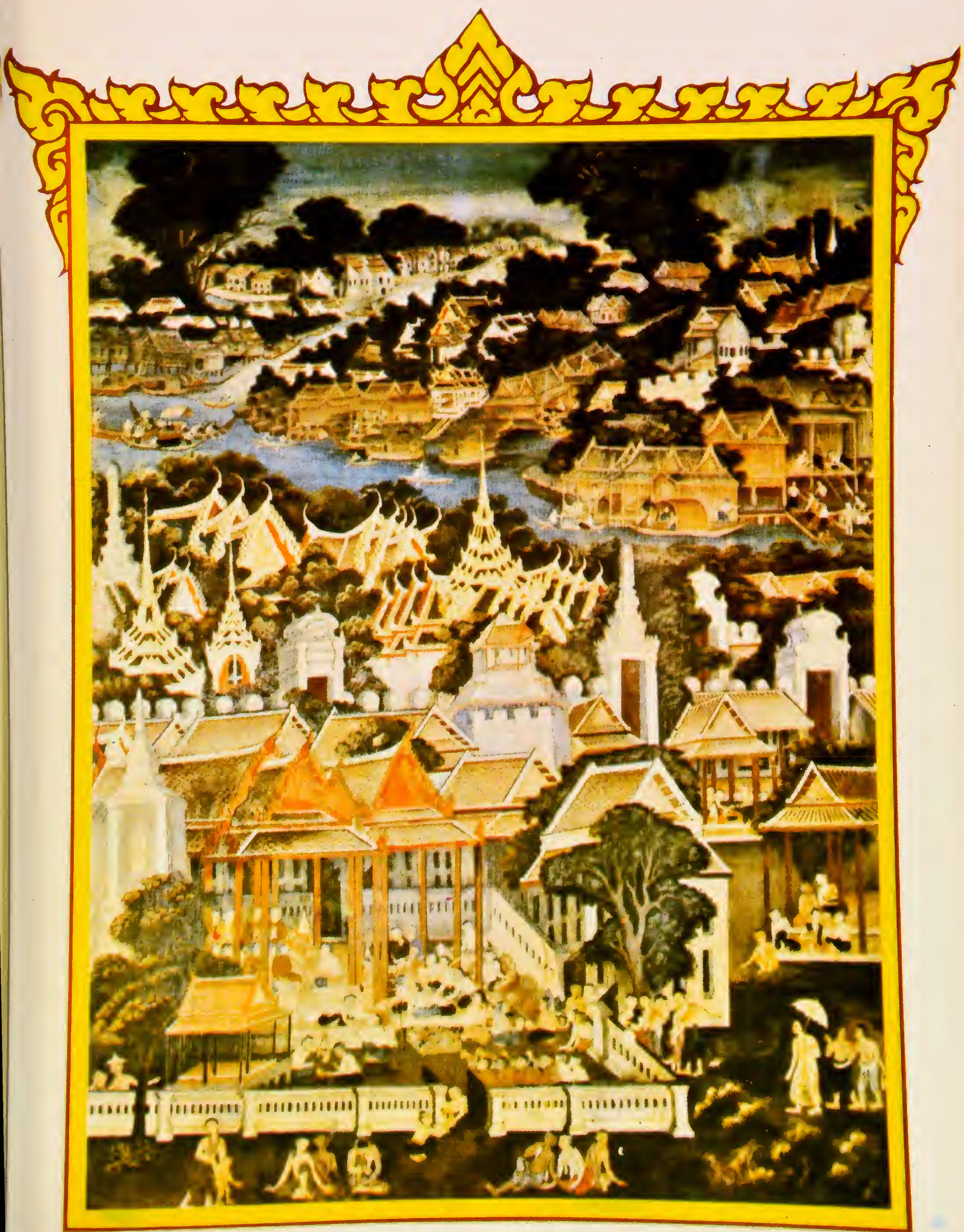
๘. พระราชพิธี เดือนแปด (กรกฎาคม–สิงหาคม)

เดือนนี้ เป็นฤดูกาลใกล้เข้าพรรษา มีการอุปสมบทกุลบุตร ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาสำหรับกุลบุตร หรือข้าราชการผู้ที่ได้รับพระราชทานให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ชื่อว่า "นาคหลวง" และจะอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วจึงไปอยู่จำพรรษาในวัดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ในภาพ นาคหลวงกำลังโปรยทาน ก่อนอุปสมบท ณ บริเวณหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

๙. พระราชพิธี เดือนเก้า (สิงหาคม-กันยายน)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีโสกันต์ (โกนจุก) ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เดิมพระราชพิธีนี้มีในเดือนยี่ ต่อมาในสมัยต้นรัชสมัยของล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๕ ได้เปลี่ยนมาเป็นเดือนนี้ ประเพณีการโกนจุก เป็นของพราหมณ์ ซึ่งสงเคราะห์อนุโลมตามพระพุทธศาสนา มีการเวียนเทียนเบิกบายศรีรอบ ๆ ตัวเด็กที่จะนำเข้าพิธีโกนจุกด้วย

๑๐. พระราชพิธี เดือนสิบ (กันยายน–ตุลาคม)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีกวนข้าวทิพย์ ณ หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพิธีจะมีวงสายสิญจน์ ประดับธงทิวสีขาวรอบบริเวณพิธี ใช้สาวพรมจารีย์เป็นผู้กวนข้าวทิพย์ และอาราธนาพระสงฆ์มาฉัน เสร็จแล้วแจกข้าวทิพย์นั้น พระราชทานแก่ข้าราชการ พระบรมวงศานุวงศ์ และถวายแด่พระสงฆ์ด้วย

๑๑. พระราชพิธี เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม–พฤศจิกายน)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินหลวง หลังจากวันออกพรรษาแล้วตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นคราวที่ภิกษุทั้งหลาย หาผ้าทำจีวรเปลี่ยนจากของเดิม และเป็นคราวที่นายก ๆ ถวายผ้าแก่พระสงฆ์ เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลอันจะนำมาซึ่งความสุขกายสบายใจ การน้อมนำผ้ามาถวายแด่พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาแล้ว ระหว่างเวลาดังกล่าวนั้น ชื่อว่าเป็นการถวายผ้ากฐิน ในภาพจะแลเห็นผ้ากฐิน บรรทุกช้างม้าในขบวนกฐิน รอการเสด็จของพระเจ้าแผ่นดินเพื่อทรงนำผ้ากฐินนั้นไปถวายตามวัดหลวงต่าง ๆ

๑๒. พระราชพิธี เดือนสิบสอง(พฤศจิกายน–ธันวาคม)

ในภาพ เป็นพระราชพิธีลอยพระประทีป ณ ท่าราชวรดิฐ พระราชพิธีนี้เดิมเป็นประเพณีการขอขมาโทษต่อเจ้าแม่คงคา และถือเป็นการลอยบาปของศาสนาพราหมณ์ ประเพณีนี้มักมีขึ้นในประเทศที่นับถือศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ กระทงที่นำมาลอยนั้น ประดับด้วยดอกไม้ธูปเทียน บางทีก็แต่งกระทงเป็นรูปต่าง ๆ ประกวดประชันกันเป็นที่น่าสนุกสนาน ปัจจุบันในเมืองไทยจัดเป็นงานประจำปีมีมหรสพประกอบด้วย

ขอกราบขอบพระทัย ขอบพระคุณ ท่านที่เคารพตลอดจนบรรดาญาติและมิตรสหายที่ได้มาร่วมแสดงความเสียใจ ให้ความเห็นใจ ให้เกียรติมาในงานรดน้ำศพ เป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม และในโอกาสสุดท้ายที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติในการประชุมเพลิงนี้

ดิฉันขอกราบนมัสการท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหารด้วยความเคารพอย่างสูงที่ได้กรุณาให้พิมพ์หนังสือเรื่อง "กรรม สันโดษ อักโกสกสูตร" เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงครั้งนี้ และขอกราบนมัสการท่านเจ้าคุณพระธรรมปัญญาจารย์ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ที่ได้ให้ความเมตตาต่อครอบครัวของดิฉันเสมอมา และได้กรุณาให้คำนำในหนังสืออนุสรณ์งานประชุมเพลิงของแม่

ในงานครั้งนี้หากมีสิ่งใดที่บกพร่องและผิดพลาด ดิฉันขอกราบประทานอภัยด้วย.

พิมพ์ที่ สหายบล๊อกและการพิมพ์ เลขที่ 216/2 ถนนพิษณุโลก (ตรงข้ามสนามม้านางเลิ้ง)
นายสะอาด สุขสมบูรณ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2522 โทร. 2829291